

TARTU ÜLIKOOLI MAJANDUSTEADUSKOND TÄHISTAS 80. AASTAPÄEVA

Möödunud aasta novembri lõpus tähistas Tartu Ülikooli majandusteaduskond 80. aastapäeva. See on väärikas iga, kuid nii nagu kogu meie kordades vanem *alma mater*, tunneb ka teaduskond end noorusliku ja mõtteerksana.

Tartu Ülikooli raamatukogu äsja renoveeritud konverentsisaali kogunes juubeli-konverentsile rohkearvuliselt kolleege, üliõpilasi, vilistlasi ja koostööpartnereid kellega koos meenutati läbikäidud teid ja seati suundi ka tulevikuks. Suurem osa meie tänase sünnipäevalapse ajaloost on ju meie kõigi hetked, mida saaksimegi koos meenutada.

Teaduskonda on küll liidetud ja lahutatud, kuid majandustarkuste jagamine ning uuringutest uute teadmiste ammutamine on toetanud Eesti majandusarengut pea läbi kogu meie *universitase* ajaloo. Võib öelda, et Tartu Ülikooli 387-aastane ajalugu on ka Eesti majandushariduse ja –teaduse ajalugu. Kui 1632. aastal loodud Tartu Ülikoolis loeti majandusteadusi teiste erialade (peamiselt matemaatika) koostisosana, siis 1802. aastal taasavatud ülikoolis kujunesid majandusteadused nii omaette distsipliinideks kui ka institutsioonideks. 1803. aastal loodud kameralistikateaduste, rahanduse ja kaubanduse õppetooli võib lugeda mitmete tänaste õppetoolide eelkäijaks (Majandusharidus ja -teadus..., 2015, lk. 41-43)

Majandusteaduskonna tegevuses võime eristada kolme ajajärku:

- Esimese Eesti Vabariigi periood;
- Nõukogude periood;
- Taasiseseisvunud Eesti periood.

Huvi majandusõpingute vastu on kõigil ajaloetappidel olnud suur. Seda ka **esimese Eesti Vabariigi** ajal juba kaubandusosakonna asutamisest õigusteaduskonna juurde 1920. a. Majandusüliõpilaste arv oli suurim 1926. a. (936), edaspidi see kahanes, olles peamiselt 500-600 piires (*ibid*, lk. 104). Ei ole miskit uut siin taeva all – oluliseks probleemiks oli tudengite töötamine juba vabariigi ajal. 1927. a. töötas ligi 40% tudengitest. Ajalooürikud selgitavad et lõpetamiseni jõudis neist samuti vaid 40% (*ibid*, lk. 106-107). Kuna huvi majandusõppe vastu kasvas, loodi Tartu Ülikooli majandusteaduskond, mis alustas tegevust 1. jaanuaril 1938. a. pärast eraldumist õigusteaduskonnast. Ettevalmistustööd teaduskonna loomiseks algasid juba 1932. aastal, kui alustati uute õppekavade koostamist. Üleminek nendele toimus ladusalt. Teaduskond alustas tegevust 11 professuuriga. Dekaanina hakkas teaduskonda juhtima käitismajanduse professor Eduard Poom.

Majandusteaduskond sai Tartus tegutseda 1940. aasta suveni, sest sama aasta sügisel viidi majandusteadlaste ettevalmistus Tartust Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI) juurde.

Saksa okupatsiooni ajal toodi majandusteaduskond 1941. aasta sügisel Tallinnast tagasi Tartu Ülikooli juurde. Õppimine ja õpetamine oli neil aastatel keeruliste olude tõttu paraku tagaplaanil. Aastatel 1941 kuni 1943 andis majandusteaduskond 58 lõpetanut. Uuesti suleti majandusteaduskond Tartus 1944. a. sügisel ja see taasavati TPI juures.

Majandusteaduskond andis sel perioodil ülikoolile ka ühe rektori – Edgar Kanti, kes oli Tartu Ülikooli rektoriks aastatel 1941–1944.

Taas jõudis majandusõpetus Tartusse **nõukogude perioodil** 1954. a. sügisel, mil Tallinnast ületooduna alustas Tartu Ülikoolis õpinguid 60 kaubandusökonomika päevase ja 79 kaugõppe osakonna üliõpilast. Lisaks võeti esimesele kursusele päevasesse osakonda kaubanduse ja rahanduse tarbeks vastu 50 üliõpilast (Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40, 2008, lk.17). Majandusteaduskonna algena ühendas kõiki tegijaid ühtseks meeskonnaks kaubandusökonomika kateeder. Kateedrit juhatas dotsent Feliks Sauks, kõige vanem ja kogenum kolleegidest. Ajaloolisi traditsioone järgides kuuluti ametlikult õigusteaduskonna koosseisu.

Ja meil paljudel on sellest vahetu kogemus. Algusaeg oli keeruline. Tartu elamufondist oli II maailmasõja tules hävinud hinnanguliselt 50% (Majandusharidus ja -teadus..., 2015, lk. 131). Kaubandusökonomikat 1954. a. õppima asunud hilisem staažikas kergetööstusjuht Jüri Kraft elas algul vanas Tiigi ühiselamus, mida tudengid kutsusid Tiigi põrguks. Tema mäletamist mööda oli nende toas 7-8 voodit ja toast käis läbi veel kolme toa rahvas (Laos, 2009, lk. 137). Keerulised olid ka õppejõudude elamistingimused. Kuid rasketele oludele vaatamata oli majandusõpe populaarne. Oleme suutnud sellest ajast alates jätkusuutlikult tegutseda, esialgu küll ühises teaduskonnas juristidega. Kuid juba siis oli teaduskonnas ühtsustunne, mida on märkinud nii professorid Uno Mereste ja Valner Krinal kui paljud hilisemad kolleegid ja siinkirjutaja võib oma enam kui 40 aastasele kogemusele tuginedes kinnitada, et see on nii kestnud tänaseni. Ühtsustunne loob aluse edasiliikumisele.

Stabiilne edasiliikumine eeldab aga perspektiivitunnetust, vastutusjulgest ja ka sihikindlust. Need omadused on iseloomustanud ja mõjutanud ikka ka meie teaduskonda. Küllap tänu nendele omadustele valmistasid 1960-ndate keskel tolleaegsed dotsendid Heino Siigur, Raimund Hagelberg ja Heiki Määr ette iseseisva majandusteaduskonna taassünni. Teist korda jõudsimme „lahutuseni“ õigusteaduskonnast 1968. a. ning nii oli möödunud aastal lisaks 80. sünnipäevale võimalik tähistada teistki ümmargust juubelit teaduskonna taasavamisest – 50! Iseseisva teaduskonnana alustati tegevust 1. septembril 1968. Esimeseks dekaaniks valiti dotsent Valner Krinal.

Kohe algusest võeti suund õppevahendite väljaandmisele. Sellega taotleti kaht eesmärki: varustada üliõpilased eestikeelsete õppematerjalidega ning vähendada õppejõudude loengukoormust. Üksikuid õppevahendeid avaldati ka juba 1960. aastail, (aastas 1–2) ning aastakümne lõpul ilmus ka juba õpikuid kuid hoog saadi sisse 1970. aastail. 1971–1981 publitseeriti teaduskonnas 122 õppevahendit (Krinal, 1999). Osa neist olid küll kordustrükitud, kuid enamusi siiski esmaväljaanded.

Aegamisi hakkas suurenema ka teadusartiklite ja konverentsiteeside hulk. Uurimistöõde põhiteemaks oli aastaid majandusliku analüüsi ja planeerimise meetodika, mis võimaldas ühendada mitmeid üksikuurimusi. Enamus teaduskonna õppejõududest oligi koondunud selle põhiteema alla. Peale nimetatut olid plaanis majandusliku tegevuse täiustamine kaubanduses, kõrgkooli õppeprotsessi teaduslik organisatsioon jt. teemad.

Tõusma hakkas ka õppejõudude teaduskvalifikatsioon. Kui 1970. aastateni olid teaduskonnas olnud ülekaalus kraadita õppejõud, siis uuel kümnendil olukord muutus. Juba 1971/72. õppeaastal oli teaduskonna 31st õppejõust teaduskraadiga 54,8%. (Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40, 2008, lk.28) Kogu nõukogude perioodi oli kraadiga õppejõudude osatähtsus üle 50%.

Teaduskond läks aktiivselt kaasa 1980. aastate teise poole majanduse liberaalseerimisega. Majandusteaduskond toetas Isemajandava Eesti (IME) ideed, andes 1987. aastal autoritele spetsiaalselt asutatud autasu. Aktiivselt osaleti IME kontseptsiooni väljatöötamisel ja sellega seotud avalikes diskussioonides. Majanduskeskkonna muutumine nõudis ka majandushariduse ja -teaduse reforme. Nii võttis 1989. aasta septembris majandusteaduskonna nõukogu vastu tööplaani aastateks 1990–1995, kus oli seatud eesmärgiks minna 1990. a. sügisest erialati vastuvõtult üle ületeaduskonnalisele vastuvõtule (mis tegelikult realiseerus 1991. a. vastuvõtuga) ja koheselt intensiivistada välissuhtlust (ibid., lk.33). Muudatused õppetöös algasid juba 1987. aastal. 1989. a. avati majanduse arengu vajadusi silmas pidades uus eriala — välismajandus. Süstemaatiline õppetöö ümberkorraldus algas samal aastal.

Nõukogude perioodil toimus teaduskonna õppe- ja teadustegevus seitsme kateedri raames (1990.a. seisuga): rahanduse ja krediidi kateeder (juhataja prof. V. Raudsepp), kaubanduse kateeder (dots. A. Siimon), turunduse kateeder (dots. M. Miljan), majandusküberneetika ja statistika kateeder (dots. A. Isotamm), raamatupidamise ja analüüsi kateeder (dots. V. Järve), majanduse üldteooria kateeder (dots. O. Raju) ja rahvamajandusharude ökonoomika kateeder (prof. H. Müür).
Laulva revolutsiooni perioodil alanud õppeprotsessi ümberkorraldused tingisid ka organisatsioonilisi ja struktuurilisi ümberkorraldusi. Juba kevadel 1991. a. otsustati üle minna õppetoolide süsteemile.

Täna võime nentida, et nõukogude perioodi „karastavates“ tingimustes suutsime säilitada teaduslikku lähenemist majandusele. Sellel perioodil lõime baasi tänasele majandusteaduskonnale. Näiteks majandusküberneetika eriala andis selle põlvkonna õppejõude, kes kandsid turumajandusse sisenemise põhiraskust laulva revolutsiooni järel. Kuid suur oli ka kaubanduse ja rahanduse eriala lõpetajatest kolleegide panus.

Taasiseseisvunud Eestile majandusharidusega spetsialistide paremaks ettevalmistamiseks ja vastavate sihtide seadmiseks koostati majandusteaduskonna strateegiline arengukava (maht üle 200 lehekülje), mis kinnitati 1993. a. sügisel TÜ nõukogus. See oli esimene strateegiline arengukava kogu Tartu Ülikoolis. Arengukavas seadis teaduskond mitmed ambitsioonikad eesmärgid, mida asuti usinasti ellu viima ja milliseid põhimõtteid järgitakse tänaseni:

Esiteks, tõsta õppejõudude vastutust õppetöö kvaliteedi eest. Juba 1994. aastast rakendati teaduskonnas üliõpilaste tagasiside süsteemi õppejõudude vastutuse tõstmiseks. Esiolgu alustati seda praktikutele suunatud avatud ülikooli õppekavadel kuid hiljem Õppeinfosüsteemi (ÕIS) käivitudes juba kõigil õppekavadel. Tagasisidet on võetud arvesse ka õppejõudude tulemuspalkade kujundamisel.

Teiseks, varustada üliõpilased kvaliteetsete õppematerjalidega. Esмalt langetati otsus, et õppejõud pidi kõigis ainetes õppematerjali kirjalikult või elektroonselt kättesaadavaks tegema. Paljud kolleegid publitseerisid juba aastatel 1991–1994 rea uutelt turumajanduslikel alustel õppevahendeid ja -materjale. 1995. a. käivitus TÜ majandusteaduskonna õpikute sarja avaldamine – ilmus seitse esimest õppevahendit. Järgneva 20 aasta jooksul ilmus TÜ majandusteaduskonna õpikute sarjas üle 100 nimetuse õpikuid. 1999. aastal käivitus ka teadusmonograafiate sarja väljaandmine, kus tänaseks on ilmunud 36 nimetust. Nende väljaannetega andis teaduskond väärtusliku panuse ka eestikeelse majandusterminoloogia väljaarendamisse.

Kolmandaks, tõsta õppejõudude vastutust oma teadusliku taseme pideva tõstmise eest. Juba 1990ndate kesksaigast võeti õppejõudude publitseerimisaktiivsust arvesse stimuleerimissüsteemis tulemuspalkade kujundamisel.

Neljandaks, luua töötajale (sh eriti noori silmas pidades) motivatsioon pühendada end täielikult akadeemilisele tööle. Eelmainitud õppejõudude tasustamis- ja stimuleerimissüsteemis olid integreeritud ühtsesse nn punktiarvestusse õppetegevus, teadustegevus ja administratiivtöö. Sellel süsteemil oli oluline roll ka teaduskonna juhtimise detsentraliseerimisele, sest instituutidele ja õppetoolidele jaotati raha teaduskonna nõukogu poolt kinnitatud põhimõtete alusel vastavalt nn punktiarvestuse tulemustele.

Viiendaks, käivitada täiendava töö ja raha saamiseks rakendus- ja täiendkoolitus. Esimesed avatud ülikooli tasulised õppekavad avasime 1995. aastal. 2000-ndate aastate esimese kümnendil oli tasuliste õppijate arv oluliselt suurem riigieelarvelistel kohtadel õppijate arvust. See võimaldas üle elada vahepealse riikliku rahastamise minimeerimise. Samuti kasutasime ära erinevad välisabi võimalused teaduskonna kohanemiseks turumajanduse tingimustes, sh euroteaduskonna loomise ja toimise kaudu.

Teaduskond osales konstruktiivselt ülikooli struktuuri- ja juhtimisreformis 2000-ndate aastate teise kümnendi kesksaigas. Selle tulemusena õnnestus majandusteaduskond säilitada, ehkki suure sotsiaalteaduste valdkonna raames.

Eeltoodud eesmärkide saavutamise toel suutsime 1990-ndatel uuendada oma õppekavad alul 4 (bakalaureus) +2 (magister) ja hiljem 3+2 (Bologna) süsteemis ning käivitada majandusteaduse doktoriõppe.

Aastate jooksul on majanduserialadel ülikooli lõpetanud enam kui 9000 inimest. On rõõm tõdeda, et teaduskonna vilistlased on aidanud Eesti elu edendada nii majandust juhtides kui ka seda uurides, nii poliitikat tehes kui ka meedias meie elu kajastades. Eks see ole õppijate ja õppejõudude ülikooliaegse hea koostöö peegeldus, mis avaldub teaduskonna lõpetajate hilisema tegevuse laias amplituudas ja nende ühiskondlikus läbilõigivõimes.

Kuid rahvusvahelises rahvusülikoolis on õppetegevuse veduriks teadustegevus. Teadus on alati rahvusvaheline. Ka rahvuslikke majandusaspekte peame positsioneerima rahvusvahelistesse lähenemistesse. Järelilikult kujuneb edasilikumise toetajaks koostöö erinevates võrgustikes. Kui nõukogude perioodil oli koostöö reguleeritult suunatud peamiselt ida suunas, siis taasiseseisvumise järel tehti järsk pööre Läände. Kindlasti peame väikese riigina Balti mere kaldal tegema koostööd kõigis ilmakaartes. 2019. aasta novembri alguses avaldas rahvusvaheline ülikoolide paremusjärjestuse koostaja Times

Higher Education (THE) järjekordse erialade edetabeli, kus Tartu Ülikooli ärinduse ja majanduse erialad on tõusnud 201.–250. kohale – kõrgeimale, mida Eesti ülikoolide majandusteaduskonnad on saavutanud.

Loodame, et viljakas koostöö saab meid saatma ka järgmistel aastakümnetel.

Suurim tänu

- kõigile kolleegidele, kelle koostöös on kujunenud tänase teaduskonna tegu ja nägu;
- vilistlastele, kes on Tartu vaimu kandnud laiali mööda Eestimaad ja kaugemale;
- üliõpilastele, sest nemad viivad teaduskonna tänased tegemised ja teadmised Eesti järgnevatel aastatel arengusse.

Edu ja koostööd meile kõigile!

Viidatud kirjandus

Krinal, V. (1999) Tartu Ülikooli majandusteaduskonna minevikust ja tänapäevast. Tartu: TÜ Kirjastus

Laos, M. (2009) Härra seltsimees minister: kilde Jüri Krafti eluteelt. Tallinn: Jüri Kraft & Pojad.

Majandusharidus ja -teadus Tartu Ülikoolis. (2015) Toim. J. Sepp. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus.

Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40. (2008) Toim. J. Sepp, T. Haldma. Tartu: TÜ Kirjastus

Tartus, november 2018–2019

Toomas Haldma,
TÜ majandusarvestuse professor